

בין המצרים ותשעה באב
מתוך "ליקוטי שמואל"
מלקט ועורך: ש. אייזיקוביץ
eisikovits1@gmail.com

לתשעת הימים

לאכול 'ימים'... (עולמו של אבא עמ' רז)

הגה"ק רבי דוד דייטש בעמח"ס אוהל דוד היה מפורסם כגדול בתורה וכצדיק נשגב [וחמיו של המהר"ם שיק], והייתה לו זיקה להומור, ומתהלכים בשמו הרבה שיחות חולין משמחי לב.

מסופר (עולמו של אבא עמ' רז) שפעם ביקר בפרעשבורג ונפגש עם בחורי ישיבה. שאל אותם "מה אתם אוכלים"? והשיבו אנחנו אוכלים "ימים" (טעג – כלומר שאכלו כל יום אצל בעל הבית אחר שאירח אותם). התפעל רבי דוד ואמר: אם אתם מסוגלים לאכול ימים, אבקשכם שתאכלו את תשעת ימי האבלות (מר"ח אב ועד ט' באב), שלא יישאר מהם זכר, והם יהפכו לימי ששון ושמחה...

שלושת השבועות - בין המצרים (לב המועדים / הרב יהודה לב, מח"ס לב המועדים)

אמר הנביא (איכה א ג) "כל רודפיה השיגוה בין המצרים" דהיינו בין י"ז בתמוז לט' באב השיגו בין המצרים גימטרייה "המה כ"א יום מי"ז בתמוז ועד ט' באב (רוקח, מטה משה תרצו). שלושת השבועות שמי"ז בתמוז עד תשעה באב נקראים ימי בין המצרים (שו"ע תקנא יז) על פי הפסוק (איכה אג) "כל רודפיה השיגוה בין המצרים" ופירשו חז"ל (איכה א) יומי דעקא ימי צרות (השל"ה). טעם אחר: לפי שקוראים בשבתות אלו פרשיות מטות מסעי ודברים שיש בהם מעניין חלוקת הארץ וזה רמז לנחמת ציון וירושלים שנזכה לחלק הארץ כמו שנאמר (במדבר כו נג) "לאלה תחלק את הארץ" ומן המצר נזכה לעלות בהרחה לארצנו (טעמי המנהגים ליקוטים קעו .) ג' דפורענותא בג' שבתות אלו מפטירים ג' הפטרות דפורענותא, ונקרא כך לפי שמוזכר בהפטרות אלו תוכחה, ואלו הם: שבת ראשונה "דברי ירמיהו" (ירמיהו א), שבת שניה "שמעו דבר ה'" (ירמיהו ב), ובשבת שלפני תשעה באב "חזון עובדיה" (ישעיהו ו .) הטעם שמפטירים אנו בהפטרות אלו דווקא: כיון שבשלושה אופנים יכול האדם לעבוד את בוראו ולהשיגו, בראיה, ושמיעה, ודיבור, אך תחת זאת חטאו ישראל בשלושה אלו, בדיבור עסקי לשון הרע, בראיה, ובשמיעה, על כן אנו מפטירים "דברי ירמיהו" על עסקי דיבור, "שמעו דבר ה'" על עסקי שמיעה, "וחזון ישעיה" על עסקי ראיה, מלשון (משלי כב כט) "חזית איש מהיר במלאכתו" (רבי יהונתן אייבשיץ אהבת יונתן .)

צום שבעה עשר בתמוז חייבים להתענות בתשעה באב ובי"ז בתמוז (שו"ע תקמט א.) מקור התענית בי"ז בתמוז: מהפסוק בזכריה (ח"ט) "צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהפוך לששון ושמחה", ואמרו חז"ל צום הרביעי זה י"ז בתמוז שהוא בחודש הרביעי למניין החודשים [שמונים מניסן] (טור תקמט א , משנ"ב שם ס"ק א .) מהות הצום כדי לעורר הלבבות לפקח על דרכי התשובה, שנשוב ממעשינו הרעים שאין עיקר הצום אלא התשובה כמו שמצאנו באנשי נינווה שכתוב (יונה ג י) "וירא ה' את מעשיהם" ואמרו חז"ל (תענית טז, א) "את שקם ואת תעניתם לא נאמר אלא את מעשיהם" ולכן אין התענית אלא הכנה לתשובה

והתשובה היא העיקר (רמב"ם פרק ה' מהלכות תענית הלכה א, משנ"ב תקמט ס"ק א.)

הנהגה ביום צום: אסור להרבות בשחוק ובשמחה אלא צריך להשרות עצמו אורה של כובד ראש (שו"ע תקסח יב), וראוי לנוהג כן גם בלילה שלפני הצום (דיני ארבע תעניות צבור הקבועים ב להרה"ג רבי שריה דבילצקי שליט"א .)

הכרזה בני ספרד נהגו שבשבת שלפני צום י"ז בתמוז [וצום עשרה בטבת], אחרי קריאת ההפטרה, השליח ציבור מכריז ומודיע לציבור המתפללים באיזה יום יחול הצום (אבודרהם עמוד רנד, שו"ע תקנ ד .) הטעם: לפי שבזמן חז"ל תעניות אלו לא היו קבועות, אלא תלויות ברצון הציבור כדאמרינן (ר"ה יח, ב), רצו מתענים, לכן נהגו להכריז עליהם, כדי להודיע שאכן רוצים הם להתענות, הטעם לבני אשכנז שאין מכריזים דקי"ל דעכשיו אינו תלוי ברצון דכבר קבלנו עלינו הטענות לכן כתב הרמ"א דמנהג האשכנזים שלא להכריז דעכשיו אינו תלוי ברצון (ביאור הגר"א או"ח סימן תקנ, ערוה"ש שם .)

סיבת הצום משום חמש צרות שאירעו לישראל באותו היום (גמרא תענית כו, א). ואלו הן:

- א. נשתברו לוחות הראשונים כשירד משה מן ההר.
- ב. בוטל קרבן התמיד בבית ראשון על פי גזרת מלכות הר.
- ג. הובקעה העיר בחורבן בית שני.
- ד. שרף אפוסטמוס הרשע את התור.
- ה. הועמד צלם בהיכל (גמרא תענית כו, א). מי העמיד צלם בהיכל, יש אומרים: שאפוסטמוס העמידו בזמן בית שני, ויש אומרים: שמנשה העמיד בזמן בית ראשון (ב"ח תקמט .)

הטעם שמתענים ב"ז אף שבפסוק (ירמיהו נב ו) כתיב "בחודש הרביעי בתשעה לחודש הובקעה העיר "אע"פ שבבית ראשון הובקעה העיר בט' בתמוז, מ"מ תקנו להתענות ב"ז, כיון שבבית שני הובקעה העיר ב"ז בתמוז (טושו"ע תקמט ב, גמ' תענית כח, ב .) הטעם שבעשרה בטבת צמים משום שסמך מלך בבל על ירושלים בבית ראשון, לפי זה צריך לצום ביום שבו סמך ידו בבית שני דחמיר טפי, כיון שחורבן הבית היה בחודש אחד אין קפידא לשנות מט' ל"ז אבל שהזמנים חלוקים לא אמרינן (לחם משנה רמב"ם תענית פרק א הלכה ב.) בירושלמי (תענית פרק ד) מתרץ: שגם בבית ראשון נחרב ב"ז בתמוז ומה שנכתב בירמיה שהובקעה בט' מחמת הצרות טעו בחשבון (הובא במג"א תקמט ב .) נפק"מ בין התירוצים: האם בעל נפש יחמיר על עצמו לצום גם בט' לתירוץ א' בעל נפש יחמיר על עצמו, לתירוץ ב' אין צריך לצום מפילו משום מידת חסידות (עיין באר היטב תקמט ג.) הטעם שלא גזרו להתענות גם בט', לפי שאין מטריחים על הציבור יותר מדאי (מג"א תקמט ב בשם הרמב"ן .) צום נדחה כשחל צום י"ז בתמוז בשבת הוא נדחה עד לאחר השבת (שו"ע תקנ ג), והטעם: לפי שנאמר (שמות טז כה) "אכלוהו היום כי שבת היום לה" מכאן שבשבת אסור להתענות (פמ"ג רפח א"א ז.) טעם אחר: לפי שיש מצווה להתענג באכילה ושתייה בשבת שנאמר (ישעיהו נח, יג) "וקראת לשבת עונג לקדוש ה' מכבד" (מנחת חינוך מצוה שיו .) טעם אחר: לפי שנאמר (משלי יכב) "ברכת ה' היא תעשיר ולא יוסף עצב עמה", והביאור ברכת ה' זו השבת שנאמר (בראשית בג)

"ויברך אלהים את יום השביעי", ועליה נאמר "ולא יוסיף עצב עמה" (תוס' מ"ק דף כג, ב ד"ה מאן דאמר). והטעם דנדחה ולא מקדימים ליום חמישי: משום דאקדומי פורענותא לא מקדימינן (מגילה ה, א, משנ"ב תקנ ס"ק ט). מלבד תענית אסתר שמקדימים, והטעם: משום שתענית זו משום סליחת עון ואין בה משום אקדומי פורענותא, ועוד דא"א לאחר משום פורים שחל ביום א' (לבוש תקנ ג). בדיניו: מקילין בתענית נדחה בחיוב התענית למי שאינו חש בטוב יותר משאר תעניות שאינם נדחה (עיין ביאור הלכה תקנט בשם רע"א). החיוב לצום הכל חייבים להתענות ארבע צומות הללו (שו"ע תקנ א), וקטנים צריכים להתענות מדין חינוך, וגם לאוכלים (כגון חולה עוברות ומיניקות שמצטערות הרבה שו"ע שם) אין לאכול בשר ויין, וקטנים שאינם צמים יאכילם לחם ומים ולא יתענגו (משנ"ב תקנ ס"ק ה).

תחילת הצום: הצום מתחיל מעלות השחר.

חומרות ב"ז: בתמוז ב"ז בתמוז אין נוהגים בחומרות כשל ת"ב, והטעם: לפי שבתחילה שרצו וקיבלו עליהם לצום לא קיבלו שיהיה כחומר של תשעה באב לפי שאין רוב הציבור יכול לעמוד בגזרה זו (מג"א תקנ ג משנ"ב שם ס"ק ב) חוץ מתשעה באב הואיל והוכפלו בו צרות החורבן ב' פעמים (לבוש תקנא ב).

בין המצרים [מתוך ספר "טיב הנחמה"]

מסופר על בחור עילוי שנעשה חתן אצל אחד הרבנים, וקיבל 'נדן' בסכום גדול ונאה של כמה אלפי רובלים. הציע החותן שיפקיד את הונו העצום אצל עשיר אחד מגדולי הנגידים בעיר, כנהוג בימים ההם שלא להשאיר סכומי עתק מונחים בבית, מחשש גניבות וכיוצא, והיו מפקידים מעותיהם לסחורה בידי העשירים. אבל החתן סירב, ואמר: אצל עשיר זה אינני מפקיד מעותיי בשום אופן! מדוע? – שאל הרב, הרי הוא מהעשירים הגדולים ביותר באזור, אדם נאמן וישר דרך, שרוב אנשי העיר מפקידים בידיו סכומים גדולים! "חוששני בו - ענה החתן הפיקח הצעיר – אם אינו עומד בפני פשיטת רגל!..." ואכן החזיק את הכספים ברשותו, והמתין לראות כיצד ייפול דבר.

והנה לא חלפו כמה שבועות ותהום כל העיר, כאשר לפתע קרסו כל נכסיו ומסחרו של אותו עשיר, ונעשה 'יורד' גמור, וכל אותם שהפקידו כספיהם בידו נשארו בלא כלום!

שאל הרב את חתנו הצעיר והממולח, כיצד ניבאת כל זאת מראש? הרי באותה עת היה נראה העשיר בפסגת העושר? גילה החתן וחשף את סוד מקור ידיעתו: בהיותי במקווה בערב שבת, שמעתי את אותו עשיר נאנח עמוקות ואומר: אוי! מתי כבר יבוא משיח? – אינני מכיר את אותו עשיר כמי שסובל כל כך מצער השכינה... והבנתי מתוך אותה אנחה, שכנראה מצב עסקיו איננו בכי טוב, ולכן נאנח הוא על צרת הגלות... – אנחה כזו של העשיר אינה מברשת טובות... אילו היו עסקיו המסחריים פורחים ומסבירים לו פנים, הוא לא היה מתאנח בצער קשה כל כך על עיכוב הגאולה...

כמה מן העלבון והתביעה יש על מציאות שכזו, שכל עוד שאין לאדם סיבה וחשבון של צער האיש, לא יעלו ולא יבואו בלבבו רגשי כיסופין לביאת המשיח ובנין בית המקדש! עלינו להעמיק חקר ולהבין כי אבלות זו שאנו מתאבלים, היא

התאבלות על דבר שנשמת ישראל תלויה בו - הלא הוא בית מקדשנו ותפארתנו, שכל השפעות עליונים ותחתונים עוברים דרכו כנודע, ועל כך צריך האדם להזיל פלגי נחלי דמעות צער ואבל מאין הפוגות.

אם לא נשכיל להבין את משמעות החורבן חלילה, הרי שאין אנו רחוקים מאותו 'תייר' בור ועם הארץ, שהגיע לפני כמאה שנים מארצות הברית לתייר בירושלים, ונקלע בטיולו אל בית הכנסת 'שועות יעקב' שבמרכז שכונת מאה שערים, בתשעת הימים בעת עריכת תיקון חצות בשעות הצהריים, כמנהג המקום זה רבות בשנים לומר בבין המצרים מדי יום תיקון חצות בחצות היום ברוב עם ובישיבה לארץ.

כשנכנס לבית הכנסת וראה את האבל והבכיה הגדולה, תמה בבורותו הגדולה ושאל על מה בוכים פה כולם? מה קרה ומה אירע להם למקוננים המסכנים הללו?... ניסו מארחיו להסביר לו כפי דעתו, שהיה פעם בירושלים עיר הקודש בנין מפואר מאוד ליהודים, ולדאבוננו הוא נחרב, ועל כך בוכים ומבכים בצער החורבן. אך האיש עדיין לא הבין, ושאל בתומו: מדוע אין עושים 'תכנית ביטוח' על בנין ענק ויקר שכזה?... הרי היו יכולים לחסוך מעצמם הרבה עוגמת נפש!...

ומעתה, שומה עלינו להתבונן בעצמנו, האם באדישותנו וקרירותנו באבלות החורבן אין אנו נדמים במידה מסוימת לאותו אדם שלא ידע בעולמו אף לא פרק אחד בחורבן בית המקדש...

תשעת הימים (שיחות קודש גליון שבת מסעי)

בצחות מרירה מסופר על אחד שהוכרח להעדר מביתו בתשעת הימים, והבטיחה לו זוגתו, כי כשיחזור א"ה, אזי 'תשלים' לו את תשעת הימים... כשכונתה למעדני החלב שיחסיר בימי העדרו ...

מקובל, כי כל אמירה צחה יהודית, יש לה מקור כלשהו, ורמז טמון בגוה. סמוכין לאימרה הנ"ל, יש ללמוד מדברי הרה"ק מרוזין ז"ע: אישה אמרה פעם, כשיבוא בעלי לביתו, אעשה לו תשעה ימים טובים. וביאר זאת בדרך רמז, דכנסת ישראל לאשה מתילא, וישראל אומרים, כשיבא הקב"ה אלינו אזי נעשה לנו תשעה ימים טובים - הם תשעה הימים הראשונים של חודש אב, שיתהפכו לששון ולשמחה ולמועדים טובים.

בין המצרים - שבת חזון (באור החיים גליון ת')

אמר הרה"ק מסדיגורא ז"ע: בספרים הקדושים נאמר שלעתיד לבוא עם ביאת הגואל, יהפכו ימי האבל לחגים ומועדים: שבעה עשר בתמוז יהיה יום ראשון של חג, ותשעה באב יום האחרון של חג, ושלושת השבועות ימי חול המועד, אבל אני אומר לכם, שברגע שהגאולה תבוא ומשיח יבוא ויגאלנו, אז תשעה באב יהיה יום ראשון של חג, וי"ז בתמוז שלאחריו יום האחרון, ופרק זמן שבינתיים יהיה חול המועד ...

שח רבי מרדכי מראקוב ז"ע: כשיבוא משיח לא אלך לפניו כמה ימים, ואלך אליו בין האחרונים, ואם ישאלני עד עכשיו היכן היית, אשיב, ומר עד עכשיו היכן היה.

הרה"ק מראפשיץ זי"ע דיבור פעם בגודל שתיית לחיים, ואמר: שכשמיח יבוא החסידים והמתנגדים יצאו לקראתו, המתנגדים "אם הגרויסע (הגדולות) גמרות" והחסידים אם "הליידיגע פלעשלעך ברוינפן (בקבוקי י"ש ריקים)", משיח ישאל המתנגדים, מה עשיתם בגלות. הם יגידו "למדנו!" משיח ישאל אותם: רק זה למדתם. הם יגידו "ווען די וואלסט געקומען שפעטער וואלטן מיר מער געלערנט! (אם היית בא מאוחר יותר היינו לומדים יותר) אח"כ ישאל החסידים, מה עשיתם בגלות. הם יגידו "שתינו לחיים", משיח ישאל אותם, כלום לא השארתם בשבילי. הם יגידו "ווען די וואלסט געקומען פריער וואלט נאך געווען פאר דיר! (אם היית בא מוקדם יותר אז היה נשאר גם לך).

דמיון או מציאות. (דברים טובים)

במשך שנים עבד מושק'ה כחוטב עצים באחוזתו של הפריץ. המלאכה הייתה קשה והשכר הזעום הספיק אך בקושי לפרנסת ביתו, אך ברירה לא הייתה והוא המשיך לעבוד מבוקר עד ערב ולקוות לטוב. יום אחד, תוך כדי עבודה, ניתזה חתיכת עץ גדולה מתחת לגרזן, וכשהיא פגעה בקרקע נשמע לפתע קול מתכתי מצלצל. מושק'ה עצר מיד את עבודתו ופנה לחפש את מקור הצליל. הוא חיפש בין העצים והשיחים ועד מהרה גילה לתדהמתו תיבת מתכת ישנה מלאה במטבעות זהב. נשימתו של מושק'ה נעתקה מרוב התרגשות. תמו ימי העוני! מהיום יהיה לו כסף בלי הגבלה! ילדיו לא יהיו עוד רעבים ואשתו לא תצטרך ללוות כסף מהשכנות לצרכי השבת. אך כאשר נזכר באשתו הבין מושק'ה שהוא בבעיה. הוא יהיה חייב לספר לה מהיכן הגיעו מטבעות הזהב, והיא, כמו תמיד, לא תוכל לנצור את לשונה. תוך כמה ימים ישמע כל הכפר על המציאה, והפריץ יתבע את האוצר לעצמו בטענה שהיער וכל אשר בו שייכים לו. חשב מושק'ה וחשב עד שמצא פתרון.

הוא הלך לשוק וקנה כיכר לחם, דג מלוח וקנקן מים. לאחר מכן חזר אל היער והניח את כיכר הלחם על אחד הענפים, את הדג החביא בין ענפי שיח עבות, ואת קנקן המים מתחת לאבן גדולה. בסמוך הטמין מושק'ה את תיבת האוצר, והחזיר לתוכה מטבעות זהב אחדים. למחרת פנה מושק'ה לאשתו ואמר: 'את זוכרת שרצית פעם לראות כיצד אני עובד? ובכן בואי נצא יחד ליער ותוכלי לראות כיצד אני חוטב עצים'. שמחה האישה על ההזדמנות וחיש קל הלכו השניים אל היער. מושק'ה הראה לה כיצד הוא מפליא לחטוב עצים וכך בילו בני הזוג כמה שעות. 'אני רעב', הכריז מושק'ה בשעת צהרים. 'גם אני רעבה ובבית אין אוכל', אמרה האישה, במקום לבשל ביליתי ביער כל הבוקר'. 'פעם זקן אחד אמר לי שיש ביער הזו חלקה פלאית שבה אוכל גדל על העצים', אמר מושק'ה לאשתו, 'הנה נחפש את החלקה ונוכל להשביע את רעבוננו'. פסעו בני הזוג במשעולי היער ובחנו היטב את העצים. לפתע עצרה האישה והצביעה בהתרגשות על אחד העצים. 'ראה, מושק'ה. לחם גדל שם על הענף. 'טיפס מושק'ה על העץ ו'קטף' את כיכר הלחם. 'אך מה נאכל עם הלחם?' שאלה האישה הביטה לכל עבר ולפתע הבחינה בדג מלוח מונח בין ענפי אחד השיחים. 'הנה יש לנו דג מלוח', צעקה בשמחה. 'ומה נשתה?' שאל מושק'ה, ועד מהרה מצאה האישה גם את קנקן המים ש'צמח' מתחת לאבן'. אכן, זו חלקת יער פלאית, אמרה האישה לבעלה והמשיכה לחפש בתקווה למצוא מציאות נוספות. לפתע היא הבחינה בתיבת אוצרות של ממש, ובתוכה כמה מטבעות זהב! אושרה של האישה לא ידע גבולות.

ימים ספורים חלפו והשמועה על התעשרותו של מושק'ה פשטה בעיירה. תוך כמה שעות הגיע משרתו של הפריץ והזמין את מושק'ה לפגישה דחופה עם אדונו. 'שלום מושק'ה', חייך הפריץ חיוך רב משמעות כשהיהודי נכנס, 'מה חדש אצלך?' 'ברוך ה', 'הכול כרגיל', השיב מושק'ה. 'ואיך הפרנסה?' הרים הפריץ את קולו. 'אין תלונות', אמר מושק'ה. 'מסתדרים עם מה שיש'. 'מסתדרים עם מה שיש?' התפרץ הפריץ, 'שמעתי שהתעשרת פתאום! שמעתי שמצאת תיבה מלאה מטבעות זהב!' 'אני?' התפלא מושק'ה, 'מי אמר דבר כזה?' 'אשתך סיפרה זאת לאשתי', אמר הפריץ בכעס. 'דע לך שכל מה שנמצא ביער שייך לי, ואם לא תביא לי את תיבת המטבעות אשליך אותך לכלא'.

מושק'ה העלה על פניו הבעה עגומה. 'אדוני הפריץ', אמר, 'אשתי מעט חולה ולפעמים היא מדמיינת דברים שלא היו ולא נבראו...' 'אשתי אמרה שאשתך נראתה רצינית ביותר', אמר הפריץ, 'ומושק'ה הציע שאשתו פשוט תגיע בעצמה כדי שהפריץ יוכל להתרשם ממנה בעצמו. 'יום אחד הלכתי עם בעלי ליער', סיפרה האישה המפוכדת לאחר שהובאה על ידי משרתו של הפריץ, 'היינו רעבים ולפתע ראינו כיכר לחם צומחת על אחד העצים. לאחר מכן מצאנו שיח שמגדל דגים מלוחים, אחר כך שתינו מקנקן שבקע מאבן ישנה, ולבסוף מצאנו תיבה עם מטבעות...' 'הבנתי, הבנתי', אמר הפריץ למושק'ה באכזבה גלויה, 'לך מפה אתה עם אשתך המשוגעת, ועזוב אותי במנוחה'.

לפעמים תיאור של משהו נשמע דמיוני ובלתי מציאותי, אבל מי שמצוי בסוד העניינים יודע שהדברים נכונים. הפריץ, למשל, היה משוכנע שאשתו של מושק'ה מטורפת והוזה, אך מושק'ה ידע היטב שהיא מספרת בדיוק, אבל בדיוק, מה שאירע... בימים אלו מתחילים ימי 'בין המצרים' שבהם חרבה ירושלים. חז"ל מספרים כי שנים לפני החורבן, כאשר בית המקדש עדיין היה בתפארתו, הזהיר ירמיהו הנביא את היהודים כי אם לא יחזרו בתשובה המקדש ייחרב והעם ייצא לגלות. איש לא האמין לו אז ונראה היה שהוא מדבר מדמיונו, אך כמובן שהוא צדק בכל מילה והחורבן אכן הגיע. היום אנו מצפים לגאולה השלמה, לביאת המשיח ולבניין בית המקדש. קשה לפעמים להתחבר לזה והדברים נשמעים דמיוניים, אבל אנו יודעים ומאמינים שכשם שנבואות החורבן התקיימו במלואן, כך גם נבואות הנחמה והגאולה יתקיימו במהרה בימינו.

ט' באב

ביהמ"ק היה הסיבה לאבדון שהגיע על כלל ישראל!

כותב הגר"ש פינקוס: והנה עצם המובן בדברי חז"ל "שפך חמתו על עצים ואבנים", ודאי אין הכוונה שמאחר והיה מדובר בגזירת כליה על כלל ישראל, הקב"ה, כביכול העדיף להשאירם בחיים, וכדי לשכך את כעסו החריב את ביהמ"ק, וכשם שלהבדיל פעמים כשילד קטן מכעיס את אביו, במקום לרוצץ את מוחו של בנו, נוטל האב אבן, ומנפץ את שימשת החלון, וכך הוא נרגע... חלילה וחס להבין כך את העניין!

ישנו משל מופלא שכמדומה מאיר לנו את כל העניין באור אחר. משל לצייר, אומן מומחה אשר כמנהג הציירים ביקש לצייר ציור אחד נפלא, בו ישקיע את כל כישרונותיו וישקיע עבודה מאומצת. הוא עלה על הר גבוה שממנו נראה נוף רחב מרהיב עין, ישב שם וצייר ימים ולילות בדייקנות גדולה. את כל מהותו הוא השקיע

ביצירה זו, עד שהוציא מתחת ידיו יצירה מיוחדת להפליא, ממש 'יצירת חייו'. והנה בהיותו שם על ראש ההר יחד עם חברו, כשהגיע סוף סוף לסיום עבודתו, ביקש אותו צייר לבדוק עד כמה התמונה נפלאה וכמה היא משקפת את כל הנוף הרחב, ומאחר ומקרוב לא ניתן כל כך להבחין בכללותה של התמונה, לכן הניח את הציור והחל לפסוע אחורנית תוך כדי ריכוז והתבוננות מרחוק על יצירתו המופלאה. וכך פוסע הוא פסיעה אחורה, ועוד אחת, ואינו שם לב כי מאחוריו, במרחק כמה פסיעות, תהום פעורה... חברו זועק לעברו: "עצור! יש תהום", ואילו הוא - כל כולו מרוכז בציור שלפניו, ביופיו ובהדרו. הוא פוסע עוד פסיעה אחורה ולא שועה לזעקות חברו. כשחברו רואה שאינו יכול להוציאו מריכוזו בציור, והוא נמצא בסכנת חיים, לא נותר לו אלא להתנפל על הציור, ולקרוע אמר לו חברו: "בוא וראה מה עשית, התבונן מאחור: עוד פסיעה אחת מתוך ריכוז בציורך, היית נופל לתהום!"

כמדומה, שזהו המובן הפשוט והאמתי של המושג "שפך חמתו על עצים ואבנים". בזמן שביהמ"ק היה קיים, כלל ישראל שקעו בעבירות [בבית ראשון - ע"ז, ג"ע ושפ"ד, ובבית שני - שנאת חנם]. אחת הסיבות לכך ויתכן שהיא הסיבה המרכזית והנוראה מכולן היה עצם מציאותו של בית המקדש! לכלל ישראל היה בית שבו, כביכול, היה גר עמם בקרבה נוראה ה' א-לוקי ישראל, אבינו אב הרחמן, והיה משפיע עליהם שפע אין סופי של חסד ורחמים; ביום כיפור התכפרו להם כל עוונותיהם ע"י השעיר המשתלח, וכמו שמובא ברמב"ם (הל' תשובה פ"א ה"ב): "שעיר המשתלח מכפר על כל עבירות שבתורה הקלות והחמורות, בין שעבר בזדון בין שעבר בשגגה, בין שהודע לו בין שלא הודע לו הכל מתכפר בשעיר המשתלח" - מיום כיפור יצאו כל העם זכים וטהורים. ולא עוד אלא אף במשך כל השנה כולה יהודי שעבר עבירה [כגון חילול שבת] הביא קרבן והתכפר לו - "למה נקרא שמו לבנון? שמלבין עוונותיהן של ישראל" (יומא לט ע"ב). כאשר עמד לפני היהודי ניסיון או מכשול כלשהו, הוא ידע כי במקרה הגרוע ביותר, מעשהו 'יעלה לו' בקרבן ... אילו ביהמ"ק לא היה נשרף... ביהמ"ק היה הסיבה לאבדון שהגיע על כלל ישראל, אומר הגר"ש פינקוס, ואם בית זה לא היה נשרף, רח"ל לא היה נשאר משונאיהם של ישראל שריד ופליט. הם היו שקועים כל כולם בתוך החטא בלי לחוש זאת! כמו אותו צייר שהיה מרוכז כולו ביצירתו. גם מבטם של הכלל ישראל היה כה מרוכז בקדושה ובקרבה להש"ת שזכו לה בביהמ"ק, עד שלא שמו לב לנעשה איתם וחיו בתחושה שניתן לעשות כל העולה על רוחם, וביהמ"ק יכפר... [משא"כ לאחר החורבן יודע כל יהודי שאם יחלל שבת, עבירה זו תיגרר עמו עד סוף ימיו. ישנן עבירות שתשובה מכפרת, וישנן כאלו שרק ע"י ייסורים. דבר לא פשוט כלל וכלל!]. כך התרחקו כלל ישראל אחורה מהקב"ה פסיעה אחר פסיעה, והקב"ה זעק "עצרו! עצרו!, וללא הועיל. מאחר וכך היה המצב, לא נותר להקב"ה אלא "לשפוך חמתו על עצים ואבנים" - להחריב את ביהמ"ק עצמו.

משל למה הדבר דומה? פעמים רואה אב את בנו הקטן רוכב על אופניו בכביש בין המכוניות, וממש מסכן את חייו. האב כועס עליו כעס גדול ומבקש להכותו מכות אימות כדי ששוב לא ינהג כך, אולם במקום זה הוא שובר לו את האופניים, ובכך ניטלת מהילד האפשרות לחזור על מעשיו הנלוזים. זו הכוונה "שפך חמתו על עצים ואבנים" - לא שבירת שימשה של חלון כדי לשכך כעס, אלא שבירת הכלי המהווה את סיבת האבדון, כתחליף לגזירת הכליה שנשקפה לכלל ישראל. כך נפתרת הבעיה על הצד היותר טוב. כלומר יסוד הענין הוא: חורבן ביהמ"ק הגיע כאשר הבניין עצמו היווה סיבה לחורבן גדול יותר וכלשון הפסוק (ירמיה ז, יא): "מערת פריצים היה הבית הזה". לכן הנוסח הוא "מזמור לאסף" ולא "קינה לאסף", כי אף שהיה זה אסון, ובאמת הננו בוכים עליו מדי שנה בשנה, אולם מאידך דווקא בחורבן הבית הייתה טמונה הצלתם של כלל ישראל. ("תפארת שמשון" עמ' כ ואילך) ולכן בחצות, שבו היה עיקר השריפה קמים ונשבר חלק מהאבלות. ביהמ"ק תפקידו לקרב

את עם ישראל לאביהם שבשמים. ועם ישראל השתמשו בבהמ"ק באופן שגרמו את ההיפך והתרחקו מהקב"ה לא נותרה הברירה אלא להחריב את ביהמ"ק.

להתחבר לחורבן (ד. גינבורג)

זה קרה באמצע הקיץ, לפיד בוער הושלך אל ההיכל ושרף את המקום המקודש ביותר לעם היהודי חיילי הצבא הרומי שרפו והרסו את העיר, טבחו בתושבי ירושלים מוכי הרעב ללא רחמים, ואת הנותרים לקחו בשבי

ירושלים. חודש אב, שנת ג'תת"ל (70 למניינם). בעיר הנצורה למעלה משלוש שנים אנשים חלשים, מוכי רעב. גגות הבתים מלאים גוויות נשים ועוללים וברחובות נערמים פגרי זקנים. נערים ובחורים נפוחים מרעב תועים כצללים בשווקים ונופלים לארץ. הספר 'מלחמות היהודים' מתאר את התקופה הקשה: "בעיניים יבשות ובשפתיים נעוות הביטו ההולכים למות אל חבריהם אשר קדמו למצוא שנת עולם... ואיש לא הוריד דמעה ואיש לא ספד למתים, כי דיכא הרעב כל רגשות אדם".

אוצרות הלחם שנצברו בירושלים על ידי פרנסי העיר עלו באש במלחמות האחים שפרצו על רקע חילוקי דעות ושנאה. בין הקנאים והמון העם שדגלו בחירות מהממשל הרומי ובעצמאות מדינית – לבין טובי העם והעשירים ששיתפו פעולה עם האויב הרומי ודגלו בשלום אתו. לעשירי ירושלים היה מספיק מזון בשביל להאכיל את העיר גם במשך 21 שנים של מצור, אבל הסיקריקים הקנאים החליטו לשרוף את אוצרות החיטים והשעורים. הם רצו להכריח את העם להילחם ברומאים, במאבק שלימים קיבל את השם "המרד הגדול". כתוצאה מכך גבר מאוד הרעב בעיר אך המטרה לא הושגה, לאנשים חלשים קשה להילחם.

בתשעה לחודש אב, מגיע טיטוס מצביא הצבא הרומי אל העיר ומסתער על בית המקדש בראש חייליו. הם פורצים להיכל, אחד מהם תופס לפיד בוער ומשליך אותו לעבר חלונות הזהב. הכוהנים והעם שמבחינים בגודל האסון העומד להתרחש, מקימים כל זעקה נוראה. אבל איש לא עוצר את החיילים המתהוללים שמוסיפים להבעיר את ההיכל, גוזלים מכל הבא ליד ועורכים טבח נורא ביהודים חסרי המגן. מסביב למזבח נערמים החללים, הדם ניגר על מדרגות ההיכל וגוויות הנשחטים מתגלגלות מהן.

ובינתיים, בשכונת היוקרה של הכוהנים, בעיר העליונה המשקיפה על הר הבית, מתבוננת במחזה משפחת קתרוס בעיניים כלות. בשכונה הזו, ההתנגדות לאויב הרומאי, בהנהגת הקנאים, נמשכת במלוא עוזה. בזכות המבנה הטופוגרפי שלה, השכונה, המכונה הרובע ההרודיאני, מצליחה לעמוד במצור מול הרומאים חודש נוסף. משפחת קתרוס מוזכרת בתלמוד כשושלת מיוחסת של כוהנים בעלי אמצעים וקשרים עם השלטון הרומי שניצלו את העם והשתמשו לרעה במעמדם. אבל בעת החורבן, גם הייחוס המפואר והקשרים לא עזרו. חודש לאחר שריפת המקדש, בח' באלול, נפלה גם העיר העליונה ובית קתרוס עלה באש על כל יושביו. תושבי ירושלים, אלה שלא נספו ברעב ובמגיפות בחודשי המצור נהרגו בחרב הרומאים והנותרים נלקחו בשבי.

1,897 שנים לאחר מכן, מלחמת ששת הימים. צאצאי צאצאיהם של שארית הפליטה מאותו חורבן, משחררים את ירושלים מידי הירדנים ומתחילים לחטט בעיי החורבות שהשאירו שליטי העיר במשך אלפי שנים. שלוש שנים אחר כך, משלחת ארכיאולוגית העוסקת בפינוי פסולת ועיי חורבות ברובע היהודי, מגלה לפתע מתחת לזבל, עדות ראייה מכאיבה. אבני בניה מפויחות, שברי כלים, קורות עץ שרופות. אט אט מתבררת התמונה: בית שהועלה באש על ידי הלגיונות הרומיים, התמוטט וקבר תחתיו את כל החפצים שהיו בו ואת בני הבית שהסתתרו בו. בחפירות נתגלתה כתובת: בית קתרוס. בין הממצאים, במקום שזוהה כמטבח, התגלה גם חלק משלד, יד של אישה צעירה שלא הצליחה לברוח בזמן. האתר זכה לכינוי 'הבית השרוף' והפך ברבות השנים למוזיאון המשחזר את החורבן הנורא.

מדרש איכה רבה כותב על החורבן: "אמר להם הקב"ה למלאכי השרת בואו ונלך אני ואתם לביתי ונראה מה עשו אויבים. מיד הלך הקב"ה ומלאכי השרת וירמיהו לפניו. כיוון ראה את בית המקדש היה הקב"ה מבכה וצועק: אוי לי על ביתי, בני היכן אתם? כוהני ולוויי היכן אתם? מה אעשה לכם?. אמר הקב"ה לירמיהו: דומה אני היום לאדם שהיה לו בן יחידי ועשה לו חופה. ומת בתוך חופתו".

ה' תשע"ג, 1943 שנה אחרי החורבן, יהודים בכל העולם ממשיכים לזכור. בכל שנה באמצע הקיץ, עוצרים להתאבל, לצום ולהיזכר בחורבן ובמה שהביא לו, ולא מפסיקים לקוות לקיום הבטחתו של הנביא ירמיהו: "כה אמר ה', עוד ישמע במקום הזה אשר אתם אומרים חרב הוא מאין אדם.. קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה.. כי אשיב את שבות הארץ כבראשונה".

האבל על חורבן בית המקדש (ברינה יקצרו עלון 133)

אמר הרה"ג מרן עובדיה יוסף זצוק"ל: והנה ימים אלה, הם ימי בין המצרים, שהם הימים שבין שבעה עשר בתמוז ועד תשעה באב, שבהם צרו האויבים על ירושלים. ואנו מבכים בימים אלה את חורבן בית מקדשינו, וגלותנו מבית חיינו. ולכאורה יש לשאול, מה הצורך בכל הצער הגדול הזה? לשם מה אנו צריכים לבכות ולהצטער על חורבן הבית? והנה, כמה טעמים יש בדבר, כי באמת על כל אדם מישראל חובה קדושה מוטלת להתאבל על חורבן הבית ועל גלות ישראל, כי בעוונותינו, כל דור שלא נבנה בית המקדש בימיו, כאילו חרב בימיו, ואילו לא היו בנו אותן הסיבות לחורבן הבית, כבר היה נבנה בית המקדש, וכל הצרות הנוראות שעברו על ישראל, וכל הצער הגדול של השכינה על צערם של ישראל, הכל הוא מחמת הדבר הגדול הזה, שעדיין לא זכו ישראל לגאולה השלימה, שהיא תכלית קיום העולם. ומחמת חורבן הבית וגלותנו, בעוונות הרבים, נהרגו כמה וכמה צדיקים גדולים וקדושים אשר היו בישראל, אשר כל אחד מהם כאב הוא לנו. וכל כך למה נענשו ישראל? מפני שכאשר זימה באה לעולם, אנדרלמוסיה באה לעולם. וכך אמרו רבותינו, ששאל ה' יתברך את אברהם אבינו, מדוע אתה מצטער על כך שעתידי להיחרב בית המקדש, אמר לו אברהם, אני מצטער על נשמות הצדיקים שיסבלו ויהרגו ברציחות נוראיות. ענה לו ה' יתברך, דע לך, כי סיבת מיתתם היא "עשו המזממה", כלומר, כיון שהייתה זימה בישראל, וכל מקום שאתה מוצא זימה - כלומר עניני עבירה והעדר הקדושה - אנדרלמוסיה באה לעולם, כלומר, המשחית משחית, ואינו מבחין בין צדיקים לרשעים.

וכה דרש רבינו רבי יהונתן איבשיץ, בימים אלה: בני, אחי! עורו נא הקיצו משנתכם! ואל תבלו זמן בהבלי העולם בשיחה בטלה, וסיפורי דברים בענייני מלחמות, מי ינצח ומי ינוצח. כלומר, אל תעסקו כל הזמן בהבלי העולם ובפוליטיקה, כי בייחוד בימים אלה, עלינו לזכור את אותו היום שבו בא הצורך והאויב בחוצות ירושלים, ושפך סוללה והשחית חיל וחומה, אוי נא לנו כי חטאנו! איך לא תדמע עיניכם בזכרכם ימים אלו, גויים רקדו בהיכל ה', בקרדומות באו כחוטבי עצים, להכרית עולל מבחוץ ומחדרים שיבה, כלומר, שהרגו הגויים זקנים וילדי ישראל. עורו אחינו וחוסו על העדר הזמן, כי אין בנבראים יקר כמו הזמן. וידע כל האדם, כי כך דרכו של יצר הרע, שתחילה אומר לו עשה כך, ולבסוף אומר לו לך ועבוד עבודה זרה. תחילה אומר היצר הרע לאדם, תשוטט לך להנאתך בתקשורת ובשאר מרעין בישין, לראות מענייני העולם ופוליטיקה, ולבסוף הוא מחטאו בעבירות החמורות ביותר.

לכן עלינו להתעורר בתשובה בימים אלה, להוסיף קדושה בישראל, בשמירת העיניים והדיבור והמחשבה, להתעדתן ולהתקדם בתיקון המידות, באהבת חינוך, ולהתרחק משנאת חינוך אשר היא הסיבה העיקרית לגלותנו מארצנו. ובשכר זאת אל חי נעלם, יחוס על שארית ישראל, וישוב לגאול אותנו גאולה שלימה, במהרה בימינו, אמן

שני צדדים למטבע (מאמר מיוחד מאת הרב אליעזר מ')

זה יכול לפגוש אותך בכל מקום. האמת שזה פוגש אותך תמיד רק שאתה לא מודע לכך. אותי זה פגש לפני כמה ימים בנסיעה באוטובוס, כאשר הנהג טוען שעייבתי אותו בעלייתי לאוטובוס. גם אם הדבר היה נכון לא ידעתי על מה הרוגז והמהומה. בהמשך הייתה זו נטייה שגרמה לאוטובוס לגעוש וכשחזרנו הביתה התחלנו דווקא להסתכל על הנהג אותו אחד שקם בבוקר ומתחיל את מסלול הנסיעה הקבוע והמשעמם עוד הרבה לפני התחנה שעלינו. אנשים עלו וירדו, חלקם רטנו, חלקם גרמו לנהג לאבד את שלוותו אבל כולם כולם בסוף ירדו מהאוטובוס והוא נשאר יושב על ההגה ממשיך את המסלול ומקבל את הנוסע הבא. רק מי שיושב מתחילת הנסיעה ועד סופה יוכל אולי להבין מדוע מתפרץ הנהג על נוסע שקצת עיכב אותו בעלייתו.

אחר כך זה פגש אותי בקופת חולים. שם בבית מרקחת כשמחכים כולם לתור שנראה שהוא לא אז כלל. הספרות המלמדות על התקדמות התור כאילו נשארו לעמוד ומתחילות הטרוניות: "אין מספיק עובדים בקופה" "אזלת יד" וכו' ואז מגיע התור של אחד מהאנשים והרוקחת אומרת מילה על שעות העבודה ועל מנוחת הצהריים שמתבזבזת לה בגלל העומס והוא מצדו נזעם ונרגז ומתפרץ כנגדה ולכאורה צודק בטענותיו, אבל גם היא צודקת. לא מאשרים יותר עובדים והיא צריכה להספיק הרבה יותר והיא מהבוקר "על הרגלים" וכמו כן הלקוח שלפניו לא היה אדיב במיוחד והיא בסה"כ פקידה שרוצה לחזור הביתה. היא לא מנכ"ל הקופה וגם לא סגננו. היא פקידה פשוטה.

לכל מטבע יש שני צדדים ומחובתנו לנסות להכיר דווקא את הצד השני, זה שנמצא מולנו כי "והוי דן את כל האדם לכף זכות" (אבות פ"א ו) – מחויבים אנו פשוט לדון כל אדם בכל מצב לכף זכות, ואף אם התנהגותו לא נראית כשירה

בעינינו אומרת המשנה "אל תדין את חברך עד שתגיע למקומו" (אבות פ"ב ה) הרי אנו נמצאים במקום שלנו (לקוחות בית המרקחת או כנוסעי האוטובוס), איננו נמצאים במקום הנהג או הרוקחת וכו', ואנו מחויבים להגיע למקומם שלהם לדונם לכף זכות ולתת להם את הכבוד הראוי.

המשגיח מורינו הרה"ג ר' שלמה וולבה זללה"ה מאריך בספרו עלי שור (ח"א פרק כ"ד) אודות חיובי הכבוד המוטל על האדם, שם הוא מבאר כי עבודת האדם בעולם היא כבוד שמים ומי שמכבד זוכה לחלקו בעוה"ב שהוא כבוד השכינה החופף עליו, ולזה זוכה רק מי שמכבד כל אדם ומכבד ת"ח שנא' "כי מכבדי אכבד ובוזי יקלו" (שמואל א ב,א) ולכן "המלבין פני חברו ברבים אין לו חלק לעוה"ב" (סנהדרין צ"ט א') כי כשמלבין את פניו נוטל את כבודו ומי שמבזה אין לו חלק לעוה"ב "ובוזי יקלו" ואחת היא – אם מבזה את ה' או את התורה או את צלם אלוקים – הוא האדם.

הגמ' בברכות מספרת "כשחלה ר' אליעזר נכנסו תלמידיו לבקרו, אמרו לו רבינו למדינו אורחות חיים ונזכה בהם לחיי עולם הבא אמר להם הזהרו בכבוד חבריכם וכו' " (כח) – ר"א לא העמידם על מצווה פלונית או הלכה אלמונית כי אם על כבוד האדם היזהרו בכבוד חבריכם.

בימים אלו בהם מתאבלים על חורבן הבית שנחרב על חטא שנאת חנם מחויבים אנו להגביר את האהבה בין אדם לחברו, לכבד כל אדם באשר הוא ואף לנסות להבין אותו ולדונו לכף זכות, ואז המאורע בבית או בחוץ הרבה פחות מכעיס ומקומם כי אנחנו מבינים את הצד השני אנחנו מביטים על העולם באור אחר, אור חיובי יותר.

צער החורבן (הרה"ג גרשון אדלשטיין - דרכי חיזוק)

בימים הללו, אנו מתאבלים על חורבן בית המקדש. בדרך הטבע, בלי התבוננות, אדם שיש לו בריאות ופרנסה ויושב ולומד ונהנה משמחת התורה, אינו מרגיש כלל שחסר לו בית המקדש, וקשה מאד להרגיש את צער החורבן, וצריך לחשוב ולהתעמק הרבה להבין מה שחסר, שעל ידי זה ירגיש את הצער על החורבן.

ומצינו הלכות רבות המדברות בענייני אבלות החורבן. כגון מה שאומרים בסעודה "על נהרות בבל", והוא כדי לזכור ולהרגיש את מה שחסר בחורבן בית המקדש, וכפי שמזכירים בפסוקי המזמור: "שם ישבנו גם בכינו בזכרנו את ציון", ואילו בשבת, שאסור להצטער, אומרים "שיר המעלות בשוב ה' את שיבת ציון", היינו להזכיר שמחכים לגאולה, אך בלי לשון צער ובכייה. והמשנה ברורה (סימן א' ס"ק י"א) כתב, שהעיקר הוא הכוונה, והיינו שיש להבין ולהרגיש את מה שאומרים, ולזה צריך להיות בעל מדרגה גבוהה, להרגיש כראוי את הצער על החורבן.

אמנם, מי שהוא דבוק בתורה, משפיעה קדושת התורה על נשמתו וליבו, שיוכל להרגיש ביתר שאת את צער החורבן, על ידי התבוננות והתעמקות בעניין גדול ו חשוב זה. וצריך להתבונן באריכות דברי חז"ל בגמרות ובמדרשים שתיארו מה שאירע בזמן החורבן, ואת צער השכינה כביכול מחמת החורבן והגלות, וכמו שהביא השל"ה (במסכת שבועות) את המעשה עם ה' בית יוסף' וחבורתו שעסקו בתורה בליל שבועות, ושמעו קול מן השמים שאמר להם כי אם היו משיגים אפילו חלק אחד

מאלפי אלפים ורבי רבבות של צער השכינה, לא היו יכולים להכניס ללב שום שמחה.

אמנם אלו מדרגות גבוהות, להרגיש את צער החורבן ולהשתתף בצער השכינה, ובתשעה באב כשאומרים קינות, אפשר להרגיש גם קצת - אם חושבים על מה שאומרים. אבל בדרך כלל, קשה להרגיש כראוי את הצער, וצריכים לדעת מה אנחנו יכולים לעשות במדרגה הקטנה שלנו.

חז"ל אמרו (ברכות ו) כל המשמח חתן וכלה כאילו בנה אחת מחורבות ירושלים, והיינו, שאדם יכול לבנות את חורבות ירושלים, על ידי שמשמח חתן וכלה. וצריך להבין מה הקשר בין שמחת חתן וכלה לחורבות ירושלים, וכיצד נבנות חורבות ירושלים על ידי שמשמחים חתן וכלה. והביאור הפשוט בזה, כי אדם שמשמח חתן וכלה, מקיים מצות חסד ואהבת הבריות, וכמו שכתב הרמב"ם (הלכות אבל יד, א) שמקיימים בזה מצות ואהבת לרעך כמוך, וכיון שמשמחים חתן וכלה מתוך אהבת חסד ואהבת הבריות, מתקנים את חטא החורבן, שהיה מחמת שנאת חינום.

ואמנם מצינו שאמרו חז"ל (גיטין נה) על קמצא ובר קמצא חרבה ירושלים, ויש לפרש שזוהי הדרך הטבעית כיצד נתגלגל החורבן, שביזו את בר קמצא מחמת שנאת חינום, שהייתה בינו לבין בעל השמחה, ומחמת זה הלך והלשין לקיסר שמרדו בו היהודים, אבל הסיבה האמתית הייתה מחמת חטא שנאת חינום שהיה בין כל הציבור, וכמו שאמרו חז"ל (יומא ט): מקדש שני מפני מה חרב, מפני שהייתה בו שנאת חינום. והיינו, ששנאת חינום הייתה מצויה אצלם, ושנאת חינום היא השורש לכל המידות הרעות, שהשנאה מעוררת את הכעס, וגורמת גם לדבר לשון הרע, וכפי שהיה המעשה עם קמצא ובר קמצא, שהתחיל משנאת חינום ולבסוף הלך לקיסר והלשין על היהודים, ואמרו חז"ל (אבות ב, יא) ששנאת הבריות מוציאה את האדם מן העולם, והתיקון לזה הוא על ידי אהבת הבריות שהיא הראש לכל המידות הטובות. לכן אם עושים מעשים טובים מתוך אהבת הבריות, בונים את חורבות ירושלים.

והנה, חז"ל אמרו כאילו בנה "אחת" מחורבות ירושלים. ויש לפרש, כי אדם שיש לו מידות טובות מיוחדות (וברוך ה' לא אלמן ישראל ויש בימינו הרבה בעלי מידות טובות, שעוסקים בחסד מתוך אהבת חסד ואהבת הבריות, ואינם מחזיקים טובה לעצמם, ולא מבקשים את הכבוד, ומפרגנים גם לאחרים לעשות חסד) אדם כזה הרי הוא בונה "אחת" מחורבות ירושלים, מפני שיש כבר סיבה אחת לבניין ירושלים. אבל יש גם אחרים מכלל ישראל שגורמים במעשיהם להמשך החורבן, וכמו שאמרו (ירושלמי יומא א.) כל דור שלא נבנה בית המקדש בימיו כאילו הוא חרבו, והיינו, מפני שממשיכים במעשיהם, את המידות הרעות ושנאת החינום שגרמו לחורבן בית המקדש, ומחמת זה לא נבנה בית המקדש עד היום, וכדי לבנות את כל חורבות ירושלים - ולא רק אחת - צריכים שכל ישראל יחזרו בתשובה, ויתקנו את חטאי החורבן.

לכן, אם אנו רוצים להביא לבניין בית המקדש, העסק הקל ביותר עבורנו, הוא להתחזק במידות טובות ובאהבת הבריות, שבזה מתקנים את חטאי החורבן שנאת חינום ומידות רעות, כל אחד שמתנהג במידות טובות, זהו בניית נדבך נוסף בדרך לגאולה, ואמנם החורבן עדיין נמשך מפני שיש אחרים שממשיכים במעשיהם של

שנאת חינוס, אבל הוא מצדו תיקן את מה ששייך אליו, וכבר אין לו חלק בהמשך החורבן...

אקמצא ובר קמצא חרבה ירושלים (גיטין נה)

שאל הרה"ק רבי יצחק מווראקא ז"ע – הרי קמצא לא בא כלל ולא היה שם בסעודה, ולמה מזכירים את שמו לגנאי?

– התשובה: חריפה מאד! אוהב נאמן חייב מעצמו לבוא אל שמחת חברו אפילו לא נקרא, וקמצא לא עשה כך, לכן גם לו חלק בחורבן..

חורבן בית המקדש (שובה ישראל)

כאשר הצבא הישראלי שחרר את הכותל המערבי, החיילים היהודיים פרצו בבכי. הם עברו זה עתה קרב עקוב מדם, בו איבדו חללים רבים וזכו להיות היהודים הראשונים שנגעו בכותל, לאחר 20 שנות פירוד בקירוב. מספרים על שניים מהחיילים, שלא הצליחו להבין על מה כולם בוכים. "כן, הכותל הוא מבנה היסטורי חשוב, אבל האם שמעתם פעם מישהו בוכה על החומה הסינית?" פתאום התחיל אחד מהם לבכות בצורה בלתי נשלטת. "על מה אתה בוכה?" שאל אותו חברו. והוא ענה: "אני בוכה על זה, שאני לא מסוגל להבין על מה כולם בוכים!"

בדומה, אם אנחנו לא יודעים 'מה יש לבכות בתשעה באב', אנחנו צריכים לבכות על זה שאנחנו לא יודעים על מה לבכות!

ישנו סיפור מפורסם על נפוליאון בונפרטה, אשר צעד ברחוב בתשעה באב ויצא לו לעבור ליד בית כנסת. לשמע הקולות הוא נכנס פנימה וביקש לברר למה כולם יושבים על הרצפה ובוכים. אמרו לו האנשים "אנחנו בוכים על בית המקדש שלנו שחרב". "ומתי חרב בית המקדש הזה?" שאל נפוליאון. "לפני כמעט 2,200 שנה!" ענו לו יושבי בית הכנסת. לפי אותו סיפור אמר על כך נפוליאון: "אומה שיכולה להמשיך ולהתאבל על מקדש שחרב לפני אלפי שנה, היא אומה נצחית, אשר בוודאי תזכה לבנות אותו מחדש..." האבל שלנו על העבר, הוא זה שמבטיח את קיומנו העתידי. העובדה שאנחנו מסרבים לשכוח, היא סוד קיומנו!

זעקה קורעת לב (פניני בית הלוי גליון 291)

בכל שנה, כשהיה מגיע תשעה באב, הייתי קצת בבעיה. מדובר היה ביום שבו אנחנו אמורים להתאבל על חורבן בית המקדש. יום שבו אנו לא אוכלים, לא שותים, לא נועלים נעלי עור, ונוהגים מנהגי אבל שונים ומיוחדים. בכל שנה הייתי מגיעה לבית הכנסת לשמוע את מגילת-איכה, שמקוננת על חורבנה של ירושלים, אך בכל פעם מחדש הייתי מוצאת את עצמי מרחפת במחשבותיי לאזורים אחרים לגמרי. בעוד החזן היה קורא על בית המקדש, אני הייתי מתנתקת לחלוטין, מתכננת את חופשת הקיץ שלי, שמחה על שנגמרה תקופת המבחנים, או סתם מקווה שהצום יעבור בקלות.

גם השנה. בתחילת שנות העשרים של חיי, עבדתי בתור מורה ומדריכה באתר הקרוונים 'בת-חצור', שהיה ממוקם ליד גדרה. אתר שבו היו 700 קרוונים, שאכלסו אלפי עולים חדשים מאתיופיה. בבקרים עבדתי כמורה בבית-הספר 'יד-שבתאי'

שבאשדוד (שם למדו העולים), ובשעות אחר הצהריים והערב עבדתי כמדריכה באתר עצמו.

היה זה זמן קצר לאחר "מבצע שלמה", מבצע שבו הובאו לארץ בערך 14,500 יהודים מאתיופיה, ברכבת אווירית. היה זה מבצע מרגש ומיוחד, וכל הציבור בארץ הופתע לראות שפתאום מסתובבים פה יהודים שלמעשה 'נתלשו' מהעם שלנו לפני שנות דור.

ניכר היה שהם יהודים. הם שמרו שבת, הכירו את רוב החגים, שמרו על מסורת יהודית באופן אדוק ושמרני, אך ברור היה שלא הכל היה ידוע להם. כנראה הנתק שעברו במשך כל השנים הללו, השפיע על עולם המסורת שלהם. במהלך הזמן, גיליתי כל כך הרבה חסכים בידע ההיסטורי והמסורתי שלהם, וחשבתי לעצמי שאם לא אשים דגש על השלמת הפערים הללו, הקליטה שלהם בארץ לעולם לא תהיה שלימה. החלטתי שאקדיש זמן ניכר בכל יום בכדי ללמד על היהדות של ימינו. יהדות שבעבר נראתה בדיוק כפי ששמרו עליה יהודי אתיופיה גם היום.

הגיע ראש חודש ניסן, והחלטתי להתחיל ללמד בכיתה על חג הפסח. "היום ראש חודש ניסן, וזהו חודש שבו אנו חוגגים את חג הפסח", פתחתי את השיעור. "פסח הוא אחד משלושת הרגלים. בפסח נהגו כל היהודים לעלות לירושלים, לבית המקדש". אך בשלב זה, קפץ אחד התלמידים וקטע את דברי: "המורה, את היית פעם בבית המקדש?" חייכתי אליו, מתוך הבנה שהוא קצת מבולבל. "לא, מה פתאום, זה היה ממש מזמן!" התלמיד התעקש, ואליו נוספו כמה זוגות עיניים: "כן, בסדר, מזמן, אבל את היית שם? היית בבית המקדש פעם מזמן?" שוב חייכתי, הפעם קצת מבולבלת. חשבתי לעצמי, מה הוא לא מבין? אולי העברית שלי קשה לו? החלטתי להסביר בבהירות: "לא, מה פתאום, זה היה ממש ממש לפני הרבה מאד שנים. לפני הרבה הרבה זמן!", קיוויתי שהפעם הבהרתי את עצמי כראוי. אך כעת שאר התלמידים הצטרפו אליו, ושאלו בהמולה ביחד: "אף פעם לא היית שם?", "המורה, איך זה להיות בבית המקדש?", "איך נראה בית המקדש?" "שקט!", ניסיתי להרגיע את הרוחות, "תקשיבו, אין בית המקדש! היה מקדש לפני הרבה מאד שנים, אבל היום אין! הוא חרב! הוא נשרף! אני לא הייתי שם, אבא שלי לא היה שם, סבא שלי גם לא! כבר אלפיים שנה אין בית המקדש!".

כשצלצל פעמון בית הספר, הם אספו את חפציהם ורצו הביתה. אני יצאתי מבית הספר מותשת ומבולבלת לגמרי. בבוקר שלמחרת, עמדתי באוטובוס שהביא אותי אל בית הספר, כשאירועי יום האתמול כמעט ולא הטרידו אותי. למעשה, כמעט שכחתי לגמרי מכל הסיפור.

כשהגיע האוטובוס לתחנה שלי, ירדתי ממנו והתחלתי לצעוד בשלווה לכיוון שער בית הספר. השומר שעמד בשער קיבל את פני במבט קצת מבוהל. "תגידי", הוא פנה אלי, "מה קורה פה היום? יש לך מושג?" "למה?", שאלתי אותו, "מה קרה?" הוא לא ענה לי, ורק הצביע לכיוון פתח בית הספר. הרמתי את מבטי, וראיתי שם התקהלות לא קטנה של עולי אתיופיה מבוגרים, כנראה הוריהם של התלמידים שלי. מה הם עושים פה? ועל מה כל הצעקות שלהם? ניגשתי אליהם, מנסה להבין מתוך מעט האמהרית שהבנתי, על מה כל הרעש. כשהתקרבותי אליהם, פתאום השתרר לו שקט גמור. אחד המבוגרים שידע עברית ברמה טובה יותר, שאל

אותי: "את המורה של הילדים שלנו?" "כן", ענית, "מה קורה פה, אדוני?" "הילדים חזרו אתמול הביתה, ואמרו לנו שהמורה שמלמדת אותם, סיפרה להם שאין בית-המקדש בירושלים. מי יכול להגיד להם דבר כזה?" הוא הביט עלי במבט כועס. "אני אמרתי להם. דיברנו על בית המקדש, הרגשתי שהם קצת מבולבלים, אז הבהרתי שבית המקדש נשרף לפני אלפי שנה, ושהיום אין לנו שום בית-מקדש. זה הכל. על מה כל המהומה?" הנציג שלהם השתיק את רעיו, ושוב פנה אלי. "את בטוחה?" לא הבנתי על מה הוא מדבר. "מה בטוחה? אם בית המקדש חרב? ברור שאני בטוחה!", לא הצלחתי להסתיר את החיוך מעל פני. איזו סיטואציה מוזרה, חשבתי לעצמי. האיש שוב פנה לחבריו, ובטון דרמטי תרגם את דברי. נראה היה שבשלב הזה סוף סוף הובן המסר, אך כעת התחיל מחזה שונה; אישה אחת נפלה על האדמה, השנייה פרצה בבכי קורע לב, גבר שעמד לידם הביט בי כלא מאמין. קבוצה של שלושה גברים התחילו לדבר ביניהם בשקט, מילים מהירות, מבולבלות ומתקשות להאמין; הילדים עמדו בצד, הביטו במתרחש במבוכה ניכרת; עוד אישה פרצה לפתע בבכי נרגש; בעלה ניגש וחיבק אותה. עמדתי מולם, והייתי המומה. הרגשתי כאילו הבאתי אליהם בשורת איוב שהייתה קשה מנשוא. כאילו בישרתי להם על מותו של אדם אהוב. עמדתי מול קבוצת יהודים שממש התאבלו על חורבן בית המקדש שבירושלים!

לאחר כמה חודשים, שוב הגיע תשעה באב. עמדתי בפתחם של הלימודים באוניברסיטה, והתקופה בה הייתי מורה ומדריכה נראתה לי אי שם רחוקה בתוך ההיסטוריה. הגעתי כמו בכל שנה לבית הכנסת, כולם כבר ישבו על הרצפה (כפי שנהגים בבית האבלים), וחיכיתי לשמוע את מגילת איכה. כבר ציפיתי שכמו בכל שנה, זה יהיה זמן שבו 'ארחף' למחשבות רחוקות, ואקווה לא להיות רעבה מדי בצום הזה.

קריאת המגילה החלה, ופתאום קראתי את הפסוקים הראשונים: "איכה ישבה בדד... היתה כאלמנה... בכו תבכה בלילה, ודמעתי על לחיה, אין לה מנחם מכל אוהביה, כל רעיה בגדו בה, היו לה לאויבים". לא יכולתי שלא להיזכר באותו ראש חודש ניסן. במבטים של הילדים הכועסים. בצעקות של ההורים. בבכי של האימהות. בשקט האומלל של הגברים. בהלם שהשתרר לשמע בשורה כל כך קשה. כאילו בישרתי להם שכרגע מת אדם שהיה יקר ללבם. באותו הרגע הבנתי. הבנתי שכך, בדיוק כך, אנחנו אמורים להתאבל על המקדש בתשעה באב. אנו אמורים לבכות על אובדן האחדות והשלום בעולם כולו. להצטער על היעלמות השכינה והקדושה מחיינו בארץ ישראל. לכאוב את חורבנו של המרכז הרוחני והתרבותי, שאיחד את כל העם סביבו.

מאז, בכל שנה כשמגיע תשעה באב, אני חווה מחדש את המקרה ההוא, את אותם האנשים שמצד אחד אני לימדתי אותם על היהדות שבארץ ישראל של היום, אך מצד שני, הם לימדו אותי שיעור משמעותי ביותר על יהדות עמוקה, יהדות שנמצאת מעל מושגי הזמן והמקום. יהדות אמתית.

הדמעות של ט' באב. (הגה"צ מלינו ז"ל)

סיפר הגה"צ מלינו ז"ל שמעתי מאבי ז"ל שרבינו החקל יצחק זי"ע אמר לחסיד אחד בתשעה באב, כי טוב לרחוץ את השופר של ר"ה ע"י הדמעות שבוכין ומורידין בתשעה באב,

לחיים בט' באב

בלובלין היו מתנגדים רבים לדרך החסידות שעמדו פעמים רבות בדרכו של הרה"ק מלובלין, פעם התבטאו המתנגדים שביום פטירתו של הרבי מלובלין יערכו הם לחיים. כששמע זאת הרבי מלובלין הגיב ואמר "זיי וועלן נישט קענען." (הם לא יוכלו.) כפי שאכן היה כיון שנסתלק ביום ט' באב.

לנגן בתשעה באב (הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א)

סיפר הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א רב ואב בית דין בבני ברק. קיבלתי מכתב ובו סיפור על יהודי של פעם, ממנו נוכל ללמוד על אמונת חכמים תמימה וטהורה שהייתה נחלת אבותינו בדור הקודם.

אבי הצדיק ע"ה, מספר האיש, חזן היה ובעל מנגן מפורסם בעיר 'שיראז' שבאירן. מהולל, כל בפי היה ושמו יצא למרחוק כך כדי עד, שאפילו הנוכרים היה מגיעים לשמוע את זמירותיו המשמחים אלוקים ואנשים. ביום מן הימים, הגיע לבית אבי שליח מבית מושל המחוז "בעוד כחודש בתאריך פלוני", הודיע האיש, "עורך מלכו משתה גדול בו ישתתפו שרים נכבדים. כבודו זה הוא שיזמר וינגן שירים וזמירות במשתה.. ראה נא להתכונן למופע מרשים ומשצח..." אבי שהיה ירא שמיים ברבים, מיהר לבדוק בלוח שנה באיזה יום בדיוק יערך האירוע, והנה הוא מגלה כי מדובר ביום תשעה באב!!... קרוביו וידידיו יעצוהו שמאחר ומדובר לחשש בחייו, עליו להגיע למקום, לשיר ולשמח את המושל העריץ. אולם כיהודי הנאמן לתורה ולחכמיה, החליט האיש לסור לביתו של המרא דאתרא (הרב המקומי,) ולשאל מה פיו את לעשות. " אין ברירה, עליך ללכת למשתה". השיב הרב, " אולם יקירי, מאחר וזהו של יום אבל כבד לא, תשיר שירים וזמירות משמחים, אלא איכה וקנינות בנעימות עצובות..." שומע הפייטן את דברי רבו, ומהרהר בליבו, היאך אזמר שירים עצובים במשתה המשמח, הרי חמת המלך תבער בי ומי יודע לאיזה אסון יביא הדבר... אף על פי כן כיהודי של פעם ולא הגיב ולו במילה אחת.

החליט אבי לקיים בעצמו "נעשה ונשמע", וקיבל את דברי החכם בתמימות ושמחה!! חבריו של אבי המשיכו להזהירו, "עדיף יותר שלא תגיע כלל למשתה מאשר להגיע ולגרום למלך עוגמת נפש, דבר שיעמיד אותך ואת משפחתך בסיכון גדול". אולם לא הוא שעה לדבריהם, והחליט שלא לסור מדברי החכם ימין ושמאל.

ואכן בליל תשעה באב נטל את כינורו, ויצא לארמון המלך. הציבור הגדול, שהמתין בדריכות לשמוע את זמירותיו, נדהם לשמוע את האיש פותח בניגון עצוב ומר... הזמר החל לשיר את מגילת איכה בנעימה עצובה עד מאוד, והמוזמנים המכובדים החלו מחליפים מבטים זה לזה בתמיהה אך, איש לא העז לומר דבר מכיוון שלא היה קשה להבין באחד הנוכחים שהתענג והתרגש מאוד מהזמירות. לא זה היה אחד מאשר... המושל בעצמו! השירה נגעה אל נימי ליבו עד, שללא הפוגה

ניגרו דמעות מעיניו. בתום הערב הכל כך מוצלח, ניגש המושל, אל אבי נשקו על ראשו, ואמר: "זמרים משמחים מעולים, לא חסרים לי וכל ימי חיפשתי אחר זמר היודע לשיר היטב זמירות ונעימות של רגש... נא הואל להגיע למעוני פעם בחודש. אשלם לך שכר הגון עד שלא תצטרך לעבוד כל החודש!"... אכן ד' לא ימנע טוב להולכים בתמים.

עוף לכפרות (שיחת השבוע 1439)

רבי לויצחק מברדיצ'ב הלך פעם אחת בתשעה באב להתרים יהודים לדבר מצווה. הוא נכנס לביתו של עשיר אחד, ומצאהו מסב אל השולחן עם בני ביתו ואוכל עוף. אמר לו רבי לויצחק: "אם אתה אוכל את התרנגול עכשיו, מניין תהיה לך 'כפרה' בערב יום הכיפורים?"

אבן למראשותיי ("בנין עולם")

הגאון רבי שמואל סלנט, פגש בערב תשעה באב את האברך רבי בצלאל ברוך פרידמן, מלומדי ישיבת "עץ חיים" כשהוא נושא בידו אבן. שאלו רבי שמואל: 'לשם מה הנך נושא אבן זו? ענהו': 'על מנת להניחה מראשותי בליל תשעה באב'. אמר לו רבינו': 'מצווה זו תשאיר לבעלי בתים, ואתה הנח את האבן'. 'תמה רבי בצלאל ברוך': הלא מנהג זה מובא בשו"ע?! השיבו רבינו: 'מכיוון שתורתך אומנתך ואם לא תישן כראות בליל ט' באב, עלול להיגרם לך כאב ראש ומתוך כך ביטול תורה שלשה ימים אחרי ט' באב לכן אין הלכה זו עבורך'.

מקדש מעט (הרב אליעזר אייזיקוביץ נ"ו)

עד שיבנה המקדש בירושלים עסקו יהודים רבים במרוצת הדורות בבניית תבניות ודגמים מוקטנים שלו * מהדגם המפואר שפיאר את קומת הכניסה לישיבת חכמי לובלין בפולין ועד לדגם שגרם לזוג יהודים קשישים לפרוץ בבכי באמצע תערוכת מסחר בניו יורק, סיפורי הדגמים של בית המקדש משקפים את כיסופי הנפש של עם ישראל

"כבר מתחילת הרחוב ראינו את בנין הישיבה מתנוסס לתפארה" – כך כותב מבקר שהגיע לישיבת חכמי לובלין בפולין לפני כשמונים שנה. "המבנה, אשר תוכנו ונבנה לפי עצת ארכיטקטים מלומדים ובקיאים, מרנין לב כל רואיו בזיוו והדרו. זוהי עצתו של המייסד הגדול זצ"ל [רבי מאיר שפירא מלובלין שהסתלק לעולמו זמן קצר לאחר הקמת הישיבה – י"א] אשר ביקש שתורה וגדולה תהיינה שוכנת בכפיפה אחת, למען יראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא על עמלי התורה ולומדיה.

"באכסדרת הכניסה לבניין המצופה שיש נאה, לקחו אותנו המארחים לבקר בשכיית חמדה מיוחדת אשר כדוגמתה אין למצוא בשום מקום אחר במדינת פולין: תבנית בית המקדש מלאכת מחשבת מעשה ידיו של האמן חנוך וינטראוב. תבנית זו נעשתה כדי להועיל לתלמידי הישיבה הלומדים סדר קודשים להבין את הלכות המזבח, המנורה, ההיכל ועבודת המקדש".

דגם בית המקדש ששכן בישיבת חכמי לובלין מתואר במקורות נוספים מבני התקופה. הוא הועיל לתלמידים בהבנת סוגיית מורכבות בעבודת המקדש וקודשיו,

אך גם שימש תזכורת מוחשית לשאיפה ולחזון. בית המקדש מעט אשר בפולין אינו אלא בבואה דבבואה של הבית הגדול והקדוש אשר יכון בהר ציון ירושלים.

גורלה של התבנית המפוארת היה טראגי. בשנת ת"ש (1940), אספו הנאצים ימ"ש את ציוד הישיבה ואת הספרייה הגדולה שכללה 22,000 ספרים, ושרפה אותם בטקס פומבי בכיכר העיר. עיתון נאצי תיאר כך את המעמד: "הייתה זו גאווה לנו להחריב את האקדמיה התלמודית הזאת, שהייתה נודעת כגדולה ביותר בפולין. השלכנו החוצה את כל הספרים הקדושים של היהודים והצתנו אותם. עשרים שעות שלמות השתוללו הלהבות. יהודי לובלין עמדו מסביב ובכו, אולם הוזמנה תזמורת צבאית והצלילים העליזים של המוזיקה החיילית החרישו את יללת היהודים".

מתגעגעים למקדש

תבנית המקדש שבישיבת חכמי לובלין הייתה המשך לנישה מיוחדת ונדירה בתחום האומנות היהודית. לא "יודאיקה" קלאסית של תשמישי קדושה מעוצבים, ולא ציורים של הווי יהודי אקטואלי, כי אם שרטוטים ותבניות ("מודלים") של צורת המשכן, שני בתי המקדש שחרבו, בית המקדש השלישי שראה יחזקאל הנביא בחזון, וכן כלים ופריטים שונים שהיו במקדש. תבניות אלה שימשו למגוון מטרות. לעיתים הוכנו ככלי-עזר דידקטי לסייע ללומדים הצעירים והמבוגרים להבין היטב תיאורים מורכבים של המקדש. לעיתים הוכנו כפריטי נוי יהודיים אותנטיים. ולעיתים הגשימו כיסופי נפש לעורר את האהבה והגעגוע לראות בבניין שלם, ביטוי מוחשי לכמיהה היהודית לגאולה השלימה.

היו תבנית פשוטות שנבנו מחומרים פשוטים, והיו תבניות מורכבות ומשוכללות שיוצריהם בנו אותם במשך עשרות רבות בשנים. היו תלמידי חכמים מופלגים שהעיסוק בבניית תבנית המקדש היה עבורם מעין תחביב בו עסקו בזמנים בהם ביקשו להפיג את מוחם ולהתרענן קמעא מעל הלימוד. התבניות המשוכללות הפכו עד מהרה לאבן שואבת. אנשים באו מקרוב ומרחוק לזון בהן את עיניהם, בפרט ביומא דפגרי ובחול המועד.

אחד הראשונים שעליו ידוע כי בנה תבנית של המשכן והמקדש הוא הרב מלכיאל אשכנזי ממנטובה באיטליה שחי לפני ארבע מאות שנה. בספרו "חנוכת הבית", שהוא ביאור תבנית בית המקדש וכליו, הוא מספר כי בנה תבנית של בית המקדש והציג אותה בביתו. מתוך דברי ההקדמה לספר עולה כי קודם לכן כבר בנה תבנית של המשכן, כי כך הוא כותב: "... באמרם לי האנשים נכבדי הארץ, אשר זרזוני לעשות את תבנית המשכן, מה לך נרדם, קום עשה לנו גם את צורת המקדש כי מן השמים יסייעוך".

תבנית של המשכן והמקדש בנה גם הרב יעקב יהודה אריה ליאון שחי בהולנד לפני שלוש מאות שנה. הוא היה מזרע אנוסים, שימש כחכם במידלבורג והרביץ תורה ב"ישיבת עץ חיים" באמסטרדם. בתחילת המהדורה העברית לספרו "תבנית היכל" הוא כותב: "ומאלה [הכוונה למקדש וכליו] וגם מכל מלאכת המשכן בשלמות יש למחבר תבנית מעשה חרשים. כולו בנו בִּיתר שאת והוצאה רבה אשר בכתם אופיר לא יסולה". כפי שמוסרים היסטוריונים, תבניותיו של הרב יעקב יהודה ליאון עשו רושם גדול על יהודים ולא-יהודים כאחד.

גם בקרב עדות המזרח נמצאו עוסקים באומנות זו. ר' פראג' חיים יהודה, יליד בגדד בשנת תר"ו (1846), בנה תבנית יפה של המשכן וכליו בהדרכת אחיו, הרב שמעון יחזקאל, אשר אסף לשם כך את כל החומר על המשכן המצוי בספרות חז"ל. ר' פראג' חיים יהודה ישב שנים רבות בירושלים ומשם יצא בשליחות דרבנן להודו. מן התיאורים עולה כי אחד האמצעים ששימשו אותו לעורר עניין בקרב הציבור היהודי המקומי היה על ידי הצגת תבנית המשכן שהביא איתו.

בן גילו ומקומו של ר' פראג' היה ר' אהרן הכהן איש ירושלים. בשנת תרס"ו (1906) הוציא לאור חוברת קטנה ובה דברי הסבר עבור הבאים לראות את תבנית המקדש שהכין. בשער החוברת סיפר כי במשך שנים רבות שקד על עשיית תבניותיו. "יגעתי וחיפשתי, חקרתי ודרשתי, והרבה מאד שקדתי על ספר התנ"ך, המשנה והתלמוד ומפרשיהם בספרי הראשונים והאחרונים במקומות הרבים והמפוזרים, גם מאת ספרי העמים לא הנחתי ידי..."

נייר ועץ במקום זהב ושיש

בתקופה שבין שתי מלחמות העולם היו כמה תבניות של בית המקדש שנדדו מעיר לעיר והוצגו בבתי כנסת ובמקומות ציבוריים. תיאור מבודח מעט אך גם נוגע ללב נשתמר במאמר שפרסם העיתונאי היהודי-גרמני יוסף רות. הלה ביקר בברלין בתבנית מקדש שלמה שהכין אמן יהודי בשם פרומן. "לפעמים בא לברלין בית המקדש של שלמה. בית מקדש זה בנה מר פרומאן מהעיר דרוהוביץ' על פי הכתוב בתנ"ך. הוא השתמש בבנייתו בעץ אורן, בניירות מודבקים ובצבע זהב, לא בעץ ארץ ובזהב אמתי בהם השתמש שלמה המלך הגדול. פרומאן אומר שהוא עבד על בית המקדש זעיר האנפין הזה שבע שנים. אני מאמין לו, בניית המקדש בהתאם לתנ"ך דורשת הן זמן רב והן אהבה רבה.

"ניתן לראות כל מסך, כל חצר, כל בליטה בחומה. אפילו הקטנה ביותר. כל כלי קדוש מונח על מכונו הזעיר. בית המקדש עומד על השולחן בחדר האחורי של מסעדה יהודית. ריח של דגים ממולאים בצלילים – מאכל יהודי טיפוסי – ממלא את החלל, אך רק מעטים באים לראותו ...

"פרומאן נוסע מגטו לגטו, מקהילה יהודית לקהילה יהודית ומראה להם את יצירתו... סבור אני כי פרומאן מסמל באישיותו את הגעגועים למקדש, געגועיו של עם שלם. ראיתי יהודי זקן עומד לפני בית המקדש זעיר-האנפין, הוא דמה לאחיו המתפללים ובוכים ליד שריד המקדש בירושלים".

תבניות מקדש עשו דרכן גם לעולם החדש. בתערוכה העולמית שהתקיימה בתרצ"ט 1939 הוצג בביתן הארץ-ישראלי תבנית מקדש מפרי ידו של האדריכל הירושלמי יעקב יהודה. אמרו שהוא שקד עליה ארבע-עשרה שנה בהן למד וחקר תוכנית בית המקדש, ועוד שש שנים בהן עסק במלאכת ההרכבה. במאמר שהתפרסם ב"הדואר" מספר ל. אלון: "והיה מעשה... וזוג של זקנים, איש ואשה, נכנסו לאולם, הביטו בתבנית ובלי אומר ודברים השילו נעליהם מעל רגליהם ופתחו בקינת 'איכה'..."

החוקר, ר' טוביה פרשל, מציין כי בתום התערוכה נרכשה התבנית על ידי הרב שמואל אהרן רובין ז"ל, אישיות רבנית ידועה מניו-יורק. הלה הציג אותה באולם גדול בעל תאורה מיוחדת במוסד החינוכי שניהל, "אגודת אנשי מעמד ובית ועד לחכמים", בהנרי סטריט בלב ניו-יורק. קהל רב בא לראות את התבניות ובפרט באו תלמידי בתי ספר ובני ישיבות. התערוכה התקיימה שנים רבות עד שבשנת תשכ"א נגנבו התבניות.

רושם רב הותיר גם התבנית הגדולה של בית המקדש שהוצגה בביתן היהודי בתערוכה העולמית שנערכה במונטריאול, קנדה, בשנת תשכ"ז - "אקספו 67". התבנית הגדולה, שתפסה שטח של 440 רגל רבועים, נבנתה על ידי בני הזוג לזר וסוזט הלברטאל שבאו למונטריאול מרומניה לאחר המלחמה. נאמר כי עבדו על התבנית למעלה משלושים שנה.

כמובן שאי אפשר לשכוח את דגם "הולילנד" המפורסם של ירושלים ערב חורבנה השוכן היום בחצר מוזיאון ישראל. דגם זה שנבנה על פי הדרכתו של פרופסור מיכאל אבי-יונה נאמן ברוב פרטיו לתיאוריו של הסופר היהודי יוסף בן מתתיהו. הוא מתאפיין ברמת ריאליזם נדירה תוך הקפדה מדעית על הפרשי גובה מה שמאפשר למבקר המודרני להתרשם לא רק ממראה בית המקדש עצמו אלא גם מהיחס בינו לטופוגרפיה הסובבת. כך ניתן להבין טוב יותר את מהלך המצור על עיר הקודש והקרבות שקדמו לאסון החורבן. רמת הפרטנות כוללת 14,000 רעפי חרס זעירים המכסים את הסטיו המלכותי שבדרום הר הבית ואת רבבות פיסות האבן המצפות את בתי העיר ומגדליה.

בתי מקדש של גויים

היו גם לא-יהודים, מהם מתוך דבקות בתנ"ך ומהם מתוך עניין באדריכלות קלאסית, שעשו תבניות של המשכן והמקדש. נזכיר שניים מהם. בשנת תרמ"ח (1887) התקיימה בלונדון תערוכה היסטורית גדולה של יהדות אנגליה. בתערוכה זו הוצגה תבנית של מקדש שלמה מתוצרת חברת "בארטליט" – שבעליה היו כנראה לא-יהודים.

לפני כמאה וחמישים שנה התיישב בירושלים נצרי גרמני בשם קונרד שיק. הוא היה אדריכל שהטביע את כישורו ברבים מהמבנים ההיסטוריים הישנים בירושלים. בין היתר תכנן את שכונת מאה שערים ואת בנין בית החולים 'ביקור חולים'. היה לו כשרון מיוחד בבניית מודלים קטנים של המבנים שתכנן או כאלה שעוררו אצלו התעניינות. לפי בקשת ידידים הכין מודלים מפורטים של הר הבית, כפי שנראה בזמנו, וכן מודל של המשכן. לאחר מותו נמכר תבנית המקדש שהכין לאגודה אמריקאית שהציגה אותו בתערוכה בינלאומית בסנט לואיס שארה"ב, בשנת תרס"ח. קודם לכן הטילה אלמנתו של שיק על האמן היהודי יעקב צוריאנו, להכין עותק מדויק של תבנית המקדש של בעלה.

עיתון מאותה תקופה מספר: "...צוריאני השכיל לעשות בכישרון ובחריצות גדולה וגם בדיוק רב את תבנית בית המקדש הראשון והשני. גם תבנית המשכן וכל כליו, ותבנית מקום המקדש כמו שהוא עתה, וישלים את המלאכה הכבדה הזאת,

הדורשת עמל ויגיעה רבה בזמן קצר מאוד במשך שלושה ירחים. והמלאכה בכלל יצאה כלילה בהדרה וכמעט שקשה להכיר בין תבנית בית המקדש הישנה לחדשה... "תבנית המשכן והמקדש, כמו גם מודלים רבים אחרים של שיק, כלולים במוזיאון מיוחד שהוקם עבורם. הם אינם נגישים ליהודים שומרי מצוות מפאת היותם מונחים בכנסיה הסמוכה למגדל דויד בירושלים.

מבנים דמויי בית מקדש צצים גם במקומות מפתיעים. לפני שנתיים נחנך בברזיל מבנה ענק שנבנה בעלות 300 מיליון דולר האמור לשחזר את מראה בית ראשון. המבנה, שהוקם בידי קבוצה נוצרית, צופה באריחים של אבן ירושלמית והותקנו אלפיים מזוזות שהובאו מהארץ. באירוע חנוכת המבנה נכחו עשרת אלפים בני אדם ובהם נשיאת ברזיל. בסמוך למבנה מגרש חניה עבור אלף מכוניות וחמישים אוטובוסים וכן מנחת מסוקים. לפחות בפרט זה המבנה בוודאי אינו דומה לבית ראשון...

מקרבים את הגאולה

גם היום ממשיכים רבים להשקיע עמל ולימוד בבניית "מקדשי מעט" משל עצמם. בסוכה המפוארת של האדמו"ר מבובוב שליט"א מוצג דגם מפואר של בית המקדש השלישי שהכינו שלושה מתלמידי הישיבה בברוקלין.

בעיר רחובות מצוי דגם מושקע וייחודי של בית המקדש אותו בנה ר' חיים רוזנברג, לשעבר עובד חברת 'אלתא'. "הידע שלי על בית-המקדש שאף לאפס", סיפר רוזנברג, "הרעיון כבש את ליבי והתחלתי להתעמק בנושא. קניתי ספרים, קראתי חומר רב, הלכתי להרצאות, ואט-אט התחלתי לצבור ידע ולהיכנס לאווירה. כשהרגשתי מוכן לשלב הביצוע, ביקשתי את רשות אשתי. נתתי לה להבין שזה פרויקט שיימשך זמן רב ושבמהלכו אהיה זקוק לשקט נפשי ולריכוז רב. העניין קסם גם לה, ואני התחלתי בעבודה". יותר משנה עמל רוזנברג על בניית הדגם, כמעט יום-יום, מתחילת הערב ועד השעות הקטנות של הלילה. תחילה בנה את הבסיס, עם מפלסיו, לאחר מכן את החומות, ובהמשך נכנס פנימה ובנה את הלשכות, את העזרה ואת ההיכל עצמו. החומרים ששימשו אותו הם עץ אורן פני לבן ועץ בוק.

מיכאל אוסניס היה יהודי רחוק מתורה ומצוות שלפני עשרים שנה נתקל באקראי בתמונה של בית המקדש. "פתאום חשתי התעוררות עצומה וסקרנות להבין את מה שלא לימדו אותי מעולם – להכיר את המורשת שלי". אוסניס מספר על חלום מיוחד שבו ראה את בית המקדש מפיץ אור בכל העולם וחודר גם לליבו. מאז השתנו חייו ללא היכר. הוא החל לשמור תורה ומצוות והשקיע את זמנו בבניית דגמי מקדש עשויים שיש וזהב. לדבריו, כשהתחיל בבניית הדגמים כלל לא למד את הנושא בעיון אבל בדרך פלא קלע לצורה הנכונה של פרטים רבים במקדש. "היום", הוא אומר, "אני רוצה להשקיע את כישורי בבניית דגם של בית שלישי".

ואכן זו השאיפה המשותפת לכל יהודי: לעבור ממודלים ותבניות של המקדש אל הדבר האמתי שיכון בהר הקודש וממנו יצא דבר ה' לכל באי עולם.

